

Príspevek na konferenci INFORUM, květen 2003, VŠE Praha

Hledání a utváření hodnoty pro uživatele komerčních databází

Radovan Kačín *

Abstrakt:

Príspevek poukazuje na rozpor mezi nákladně pořizovanými komerčními databázemi (elektronickými informačními zdroji) vysokými školami a jejich nízkým využíváním uživateli. Při výuce se příliš často zaměřujeme na popis ovládnání a předpokládáme, že si každý student najde užitek pro sebe. Príspevek ukazuje možné způsoby zlepšení tohoto stavu tím, že se knihovníci zaměří na školení odborných pracovníků z řad vyučujících, kteří mohou databáze začlenit do své výuky, a ukázáním přínosu pro konkrétní uživatele – studenty.

České vysoké školy a další instituce mají k dispozici řadu velmi kvalitních komerčních databází.¹ Většina potenciálních uživatelů z řad studentů však obvykle neví, jak obsáhlé tyto databáze jsou. K tomu přispívá i obecně sdílené (mylné) přesvědčení, že “na Internetu lze nalézt všechno”. Proč pak používat jiné zdroje? Při sledování statistik užívání² pak zjistíme, že počet přístupů je relativně nízký a neodpovídá pořizovací ceně databází ani (snad oprávněnému) přesvědčení knihovníků o jejich kvalitě.

Knihovníci se aktivně pokoušejí o změnu tohoto stavu např. prostřednictvím častých výzev akademickým komunitám svých škol (u nichž je však jediným dopadem promítnutí do zápisu z jednání kolegia či katedry),

---

* Děkuji spoluvyučujícím kursu informačních dovedností, Václavu Šubrtovi, Janu Machovi, Janu Burianovi, a dalším kolegům z Centra informačních a knihovních služeb VŠE za diskuse a podněty k výuce, Ivo Šírovi, Václavu Řepovi, Evě Havlíkové, Libuši Simandlové, a dalším. Veškeré chyby a nejasnosti jsou pouze mé vlastní. Ocením připomínky a podněty. (kacin@vse.cz)

¹ Pro účely tohoto příspěvku tak budu nazývat elektronické informační zdroje, databáze jako jsou ProQuest, Anopress aj.

² Pro ProQuest a PCI viz “Národní licence ProQuest & PCI v grafech a číslech”, stránky Albertina icome Praha pro českou licenci ProQuest, <http://www.proquest.cz/statistiky/index.htm>, 30. ledna 2003 (14. dubna 2003)

vytváření popisů zdrojů³ a detailních návodu k obsluze⁴ (ale jak často naši uživatelé sami od sebe začnou studovat návody?), nabídek školení⁵ apod.

Dejte uživatelům důvod používat zdroje...

Proč by však uživatelé z řad studentů měli takovéto zdroje využívat? Těžko můžeme očekávat, že by zde hledali informace pro své koníčky a záliby.⁶ Dále je faktem, že studenti často necítí potřebu vyhledávat další zdroje, protože jich mají (dle svého názoru) dost: skripta, knížky, noviny, televize aj., což je dáno samotným zadáním seminárních prací, které obvykle nevyžadují používání elektronických informačních zdrojů.

Podstatným přínosem, který je možné studentům zdůraznit, ale je možnost snadného vyčlenění své seminární práce z řady průměrných seminárních prací sestávajících z převyprávěných skript či různě poslepovaných z Internetu. Tedy skutečnosti, že ne všichni vyučující běžně znají komerční databáze, můžeme použít jako motivační prvek pro studenty: svého vyučujícího oslníte kvalitními citacemi zahraničních pramenů. Dokonce i když vyučující komerční databáze zná, bude potěšen lepší úrovní použitých pramenů. Výsledkem je situace “výhra-výhra”, na které studenti nemohou prodělat a z pohledu knihovníků první drobný úspěch. Samozřejmě předpokládám, že vyučující studentské práce alespoň zběžně čtou a práce nejsou zadány jen zcela formálně.⁷ Každopádně využívání komerčních databází se příliš nezvýší, dokud uživatelé nespatří hodnotu pro vlastní potřeby. Je proto třeba snažit se jim ukázat prameny (“perly”, killer applications), které by v tištěných zdrojích hledali příliš dlouho, které by na Internetu našli těžko, v neověřené podobě či vůbec.

...informace, které by hledali dlouho

Typickou ukázkou informace, kterou by studenti v tištěných zdrojích hledali příliš dlouho, je zpracování pohledu na jedno téma z více úhlů. Autor byl překvapen⁸ rozdílností recenzí na jednu světovou divadelní premiéru následující den v tisku (použita databáze Anopress).

---

³ Viz např. seznam vytvořený pracovníky CIKS VŠE, Elektronické informační zdroje dostupné na VŠE, <http://www.vse.cz/zdroje/>, 14. dubna 2003 (14. dubna 2003), dělicí zdroje podle tematických oblastí včetně základních informací ke každému zdroji.

⁴ Skvělou ukázkou je např. Minimanuál ProQuest 5000, http://www.proquest.cz/materialy/pq_minimanual_5.doc (14. dubna 2003)

⁵ Např. Nabídka prezentace informačních zdrojů CIKS na webu, http://ciks.vse.cz/Inf_zdroje/prezentace_zdroju.asp, 14. května 2002 (14. dubna 2003)

⁶ Snad s výjimkou zdrojů v českém jazyce, typu Anopress.

⁷ Je to na našich školách dnes standardní stav?

⁸ A uklidněn, když recenze (s tituly jako “Marné čekání na světovou událost”) potvrdily, že představení neocenila i většina kritiků.

...informace, které by jinde hledali těžko

Komerční databáze obsahují články, které je často možné najít v online archívech daného časopisu na Internetu.

Jednou z výhod databáze je však snadnější vyhledávání, tak například na webu časopisu Regulation⁹ vydávaného americkým Cato Institute (který je jinak informačně velmi otevřený) najdeme méně starších článků než v databázi ProQuest. Podobně uživatelé bývají překvapeni, že v databázi ProQuest najdou renomované časopisy jako Science či Economist, které v knihovně bývají nejvýše v jednom výtisku.

...v neověřené podobě či vůbec

Typickou ilustrací problematičnosti informací z Internetu byly české internetové stránky po volbě prezidenta, kdy např. na stránce <http://www.idnes.cz> bylo obtížné najít výsledek volby a ani stránky <http://www.hrad.cz> či <http://www.klaus.cz> neposkytovaly více informací (díky databázi českého tisku Anopress však nebylo pochyb o výsledku volby).

Dokonce i informace, které nalezneme na webových stránkách autorů, nemusí vždy obsahovat poslední verzi článku.¹⁰

K čemu jsou databáze bez plného textu?

Zatímco se snažíme přimět uživatele využívat plnotextové databáze, ukazovat studentům přínos databází, které obsahují jenom abstrakty článků, je mnohem náročnější. Proč by třeba měli v databázi EconLit ověřovat citace článků?

Uživatelé na VŠE mají u některých článků zobrazenou informaci, že konkrétní titul je dostupný v databázi CERGE. Navíc díky výsledku řešení grantového úkolu FRVŠ MŠMT mohou využívat služby Elektronického dodávání dokumentů (EDD)¹¹ i z knihovny CERGE.

U některých článků je tak možné demonstrovat několik možných způsobů získání konkrétního článku:¹² stažením z plnotextové databáze, získáním informací pro objednání článku pomocí EDD z neplnotextové databáze a katalogu knihovny, možná i na Internetu v archívu daného časopisu či jako “working paper”.¹³

---

⁹ Viz archív časopisu Regulation, <http://www.cato.org/pubs/regulation/reguln-arch.html> (14. dubna 2003)

¹⁰ Neb článek prošel dalšími redakčními zásahy, sám autor poslední verzi ztratil apod.

¹¹ Viz Elektronické dodávání dokumentů (EDD) z fondů CIKS VŠE a CERGE-EI, http://ciks.vse.cz/Veda_vyzkum/edd.asp, 14. května 2002 (14. dubna 2003). Služba byla nominována na cenu Infórum.

¹² A vypořádat se s pocitem uživatelů, že různých pramenů mají sice spoustu, ale najít jeden konkrétní nezvládnou.

¹³ Přesto však je většina studentů překvapena typem informací, které mohou nalézt v online přístupných “working papers”, viz např. archív EconWPA provozovaný katedrou ekonomie Washington University, <http://econwpa.wustl.edu/> (14. dubna 2003). Dokážete najít článek o aktuální mzdové situaci členů amerického drogového gangu?

Mějme však na paměti, že naši studenti obvykle nejsou zvyklí pracovat s původními texty v angličtině. V odborných kursech toto není vyžadováno (či vyučující předpokládá, že díky prázdninovým pobytům a výuce jazyka již od základní školy je jazyková vybavenost samozřejmostí), takže pracovat s originálním textem jsou nuceni pouze v kursech angličtiny.

Začlenění kursů informačních dovedností do běžné výuky

Jedním z možných řešení výuky komerčních databází je zahrnutí kursů informačních dovedností do běžné výuky na počátku studia. Na VŠE jde např. o kurzy IZI 215 Textové informace (katedry informačního a znalostního inženýrství), podobně ukázkové jsou kurzy Vědecké informace a jejich vyhledávání na Fakultě strojní ČVUT a Fakultě dopravní ČVUT.¹⁴

Využijte spolupráci knihovníků s nadšenci ze stran učitelů

Další možností je spolupráce knihovníků s odborníky z daných disciplín či lépe, zaškolení těchto odborníků, kteří budou moci komerční databáze zahrnout přímo do svého výkladu a práce.¹⁵ Tito odborníci jsou v lepší pozici pro odlišení podstatných funkcí a pramenů pro svůj obor. Zkušenějším uživatelům stačí ukázat jen základní obsluhu databáze na základě příkladu z jejich praxe. Obsah pro ně zajímavý si najdou sami.¹⁶ Zato mladší uživatele obvykle nenapadne, jaké odborné informace by mohli hledat. Tak výzva z hodiny “najděte článek od světového ekonomy, kterého znáte” se (na Vysoké škole ekonomické) pravidelně setkává s prázdnými pohledy a protiotázkou “Například?”.

Orientují se uživatelé v základních pojmech?

Na vysoké škole se obvykle předpokládá, že studenti zvládají dovednosti práce s informačními zdroji, jejich vyhledávání, ověřování, vytvoření rešeršní strategie. Proto se některé tyto dovednosti často probírají (v lepším případě) až v diplomovém semináři.¹⁷

Někteří studenti pak tápou v základních otázkách týkajících se například ISBN/ISSN: co tyto údaje znamenají, kde se berou, jsou unikátní či se mohou opakovat, mají je všechny knihy (a co teprve jiná média) či jen některé?

---

¹⁴ Viz <http://knihovny.cvut.cz/vyuka/vyuka.htm.cz> (14. dubna 2003)

¹⁵ Pracovníci knihovny VŠE iniciovali takovéto školení rozdělené na několik fází. Nejprve by měly být s několika zaměstnanci provedeny vzorové rešerše, následně bude školení nabídnuto do kursů vzdělávání zaměstnanců, a nakonec bude realizováno školení školitelů z jednotlivých kateder.

¹⁶ Autor si vzpomíná na nadšení jednoho kolegy, když tento při pobytu na zahraniční univerzitě objevil komerční databáze dostupné v tamější knihovně, i na zděšení, když médium s uloženými články – výsledkem to několika dnů u počítače – nebylo možné přečíst. Autor dodnes neměl odvahu svému kolegovi sdělit, že podobnou službu mohly poskytnout i zdroje dostupné na VŠE a dalších českých školách.

¹⁷ Samozřejmě z pohledu učitele to usnadňuje posuzování semestrálních prací. Když je v seminární práci každá bibliografická citace jiná, lze tušit, že autor se příliš nezabýval čtením odborné literatury k tématu.

Bez řádného vysvětlení také budou zaměňovat (bibliografickou) citaci a citát, známým bolavým místem je citace online zdrojů.¹⁸

Zároveň s výukou obsluhy komerčních databází a podobných mocných nástrojů se ujistěte, že uživatelé jsou schopni interpretovat nalezené výsledky, tedy určit jednotlivé součásti bibliografické citace. Překvapivé problémy dělá udání stránek v databázi jako 515–30.¹⁹ Volume není hlasitost.²⁰

Důvod používání zdrojů a zvládnutí dovedností práce s informačními zdroji = klíč k úspěchu

Bez zvládnutí základních dovedností práce s prameny (např. ověřování informací, korektní citování zdrojů) však sebelepší používaná databáze poslouží pouze k okořenění studentských seminárních prací anglicky znějícími texty a prameny, nepřinese však takovou změnu užívání, která by se pozitivně promítla do kvality odevzdávaných prací a v důsledku i do zlepšení kvality celého vzdělávacího procesu. Pokud tento příspěvek pomohl k zamyšlení nad tím, jak výuku práce s informacemi přiblížit našim uživatelům, splnil svůj účel.

Autor

Autor je absolventem VŠE Praha, oboru Podniková ekonomika a Informatika. Dnes působí na katedře systémové analýzy Fakulty informatiky. Vyučuje kurzy informatiky pro ekonomy a textových informací a kurzy amerického práva a ekonomické analýzy práva. Ve školním roce 2002/2003 přednášel na téma Komerční databáze pro více než 3.000 studentů celoškolsky povinných kursů informatiky, jakož i na semináři ProQuest UpDate v AV ČR.

Předkládaný příspěvek vychází z výuky využívání komerčních databází v kursech informatiky i ze spolupráce s pracovníky Centra informačních a knihovních služeb při výuce kursu práce s informacemi na VŠE.

---

¹⁸ Viz tak častý odkaz v použité literatuře na www.idnes.cz či www.anopress.cz.

¹⁹ Má poslední strana číslo 530 či se nějak číslování změnilo a začalo znova od 0?

²⁰ V kontextu informačních zdrojů, samozřejmě.